

DOI

УДК 94(477)(092)

Світлана Бабушко (м. Київ)доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри туризму
Національного університету фізичного виховання і спорту України

E-mail: babushko64sr@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8348-5936>**Сергій Попович** (м. Київ)кандидат історичних наук, доцент кафедри туризму
Національного університету фізичного виховання і спорту України

E-mail: popovich.59@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6932-9902>

Його покликання – географія, краєзнавство, туризм (до 70-річного ювілею Олександра Олексійовича Бейдика)

Статтю присвячено освітній, науковій та туристично-краєзнавчій діяльності доктора географічних наук, професора О. О. Бейдика. Висвітлено основні складові його наукових здобутків, викладання у системі вищої освіти, краєзнавчих пошуків і розвідок, активній участі у подорожжіваннях, створенні вітчизняного туристично-екскурсійного продукту. Публікацію логічно структуровано за етапами життя О. О. Бейдика: родовід, дитинство та юнацькі роки, студіювання в університеті, шкільництво, зацікавлення краєзнавством, залучення до краєзнавчого руху, започаткування краєзнавчих досліджень, вибір і реалізація освітньо-науково-дослідницької траєкторії, професійні здобутки та життєві досягнення, пізнавальні інтереси та вподобання. У процесі підготовки статті авторами активно залучалися матеріали домашнього архіву вченого, контент перших номерів журналу «Краєзнавство» (1927 р.), сучасної періодики, спогади наставників, колег, друзів, власні роздуми дослідника. Також автори спиралися на багатолітні дружні стосунки, ділові контакти та творче спілкування з О.О. Бейдиком, що мали місце під час науково-практичних заходів, у наукових проєктах, краєзнавчих експедиціях, подорожах, походах, екскурсіях.

Неупереджений аналіз професійного та життєвого шляху ювіляра дозволяє авторам стверджувати, що він цілком справедливо посідає одне з цільних місць у сучасній когорті визнаних вітчизняних учених-географів, освітян, країно- та краєзнавців, туризмологів, екскурсознавців, мандрівників.

Ключові слова: географія, краєзнавство, туризмологія, рекреалогія, туристично-екскурсійна діяльність, туристично-краєзнавчий рух, мандрівництво.

Svitlana Babushko (Kyiv)Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Tourism Department
of National University of Ukraine on Physical Education and Sport

E-mail: babushko64sr@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8348-5936>**Sergii Popovich** (Kyiv)Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of Tourism Department
of National University of Ukraine on Physical Education and Sport

E-mail: popovich.59@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6932-9902>

His vocation is geography, local lore studies, tourism (to the 70th anniversary of Oleksandr Oleksiiovych Beidyk)

The article is devoted to educational, scientific, tourism and local history activity by Doctor of Geographical Sciences, Professor O. O. Beidyk. The main parts of his scientific achievements, teaching in higher school, local lore researches and investigations, active part in travelling, creation of domestic tourism and excursion product are highlighted.

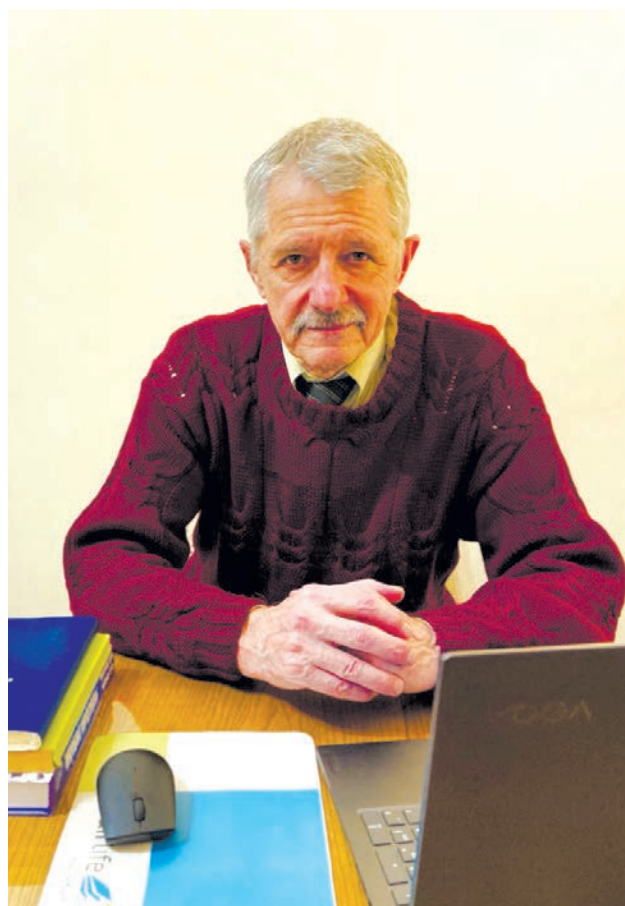
The paper is logically structured according to the stages of O. O. Beidyk's life: genealogy, childhood, and youth, studying at the university, schooling, interest in local history, involvement in the local history movement, initiation of local history research, choice and implementation of an educational, scientific and research trajectory, personal and professional achievements, cognitive interests and preferences. In the process of preparing the article, the authors actively used the materials of the scientist's home archive, the content of the first issues of the scientific journal "Krayeznavstvo" (Local Lore Researches) (1927), current periodicals, memories of mentors, colleagues, friends, and the scientist's own reflections. The authors also relied on long-standing friendships, business contacts, and creative communication with O. O. Beidyk, which took place during various scientific and practical events, in scientific projects, local history expeditions, trips, hikes, and excursions.

An unbiased analysis of the professional and life path of the jubilee allows the authors to claim that he quite rightly occupies one of the leading places in the modern cohort of recognized domestic scientists- geographers, educators, country and regional historians, tourism and tour experts, excursion theoreticians and travellers.

Keywords: *geography, local lore researches, tourism studies, recreology, tourism and excursion activity, tourism and local history movement, travelling.*

Народився О.О. Бейдик 17 січня 1953 р. у м. Київ у родині військовослужбовця Олексія Йосиповича та педагога Неллі Василівни. Першовитоки батьківської лінії родоводу віднаходяться на теренах Запоріжжя ще у XVIII ст. й беруть початок з козацького зимівника, згодом хутора, а потім і села Жеребець, заснованого на правобережжі р. Кінська, що була на той час південним порубіжжям Самарської паланки Війська Запорозького Низового та Едичкульської Орди Кримського ханства. Пращури Олександра Олексійовича козаки-запорожці сумлінно несли військову службу, хоробро боронили рідний край, благополучно господарювали на власній землі. Та згодом, після руйнації російськими військами Січі Запорозької, змушені були за указом імператриці Катерини II переселитися у складі Чорноморського козацького війська на Кубань. Там їм разом з іншими співвітчизниками-українцями довелося облаштувати нові терени, налагоджувати своє життя за дорогими їм серцю українськими звичаями, будувати фортифікаційні лінії, відбивати постійні набіги своїх войовничих сусідів – адигів, черкесів та інших. Певно у частих військових виправах, сутичках і герцях з грізним супротивником козаки Бейдики не пасли задніх, а відважно билися у передніх лавах. За давнім родинним переказом, відображеним в автобіографії батька ювіляра, можливо саме від бойового клича «Бий (бей) диких!», що його вигукували на полі бою козацькі пращури-відчайдухи, й походить прізвище Бейдик¹.

Однак, попри майже цілковите українське середовище тогочасної Кубані, не стала вона

Доктор географічних наук,
професор О. О. Бейдик

для них новою домівкою. Нездоланною була їхня туга за Батьківщиною, нестримно прагнула душа в Україну: «на тихі води, на ясні зорі, у край веселий та мир хрещений». Полишивши нажите, помандрували Бейдики до рідного

¹ Домашній архів О. О. Бейдика: Автобіографія Алексея Иосифовича Бейдика. С. 3.

краю, спочатку ненадовго зупинились на Полтавщині, а невдовзі полинули до омріяного Запоріжжя, своєї дідици – села Жеребець (нині с. Таврійське Запорізького району). Непереборне бажання пращурів О.О. Бейдика повернутись на рідну землю стає цілком зрозумілим після ознайомлення з працею краєзнавця Ф. Лутая «До історії заснування с. Жеребця на Запоріжжі та заселення Жеребецького району», опублікованою 1927 р. у журналі «Краєзнавство»². Захоплюючий опис цієї мальовничої місцини пояснює, чому вона з прадавніх часів стала такою принадливою для поселення людей: «Широка та розложиста долина річки Кінки, перевита раніше, так років за сто до нашого часу, невеличкими, але глибокими, повними риби озерами, оточеними лозами та очеретами, вербами, осокорами; надра багаті на приступні будівельні матеріали широкого вжитку (всілякі глини, вапно, алебастр); чудові пасовиська й гарний для оселення ґрунт – все це здавна вабило людину, й по останках старовини можна сказати, що з давніх-давен долина ця мала осіле, а хоч принаймі напівмандрівне населення»³.

Дослідник-краєзнавець Ф. Лутай зазначає: «Село Жеребець є одним з найстаріших сіл на Запоріжжі на лівому боці Дніпра по річці Кінці... Визначити точно рік його заснування неможливо за браком відповідних документів... Але все ж таки, не помиляючись, його можна віднести до часів руйнування Січі, заснування міста Олександрівського (Запоріжжя), тоді Олександрівської кріпости, до перших часів колонізації цього краю, та скаженого хижацького захвату земель, який почався слідом за скасуванням Січі, цеб то між 1775 та 1780 роками»⁴. Саме тоді за розпорядженням царського уряду тут «засновано було військове поселення із старих, звільнених від служби військової салдатів... Зразу село мало характер чисто військового поселення»⁵.

Надзвичайно цікаво та колоритно описує Ф. Лутай процес формування соціальної спільноти с. Жеребець: «Перші поселяне – старі сал-

дати, недобитки катеринівських армій, люди здебільшого літні, про що свідчить сповідна книга, й нежонаті – «безсемеинные бобыли», а тому для «упрочнення» населення уряд подбав таки надати сюди й жінок. Заходами уряду сюди було прислано більше двухсот жінок, здебільшого удов, як видно з церковної розписі, але було й багато дівчат, з наказом вийти заміж за поселенців-салдат. Але жінки молоді, а особливо дівчата ніяк не хотіли добровільно ставати до шлюбу зі старими, скаліченими недобитками, й шлюби за упертістю жінок по взаємній згоді не відбувалися. Тоді «начальством» слободи було вжито, як переказує народня згадка, досить оригінального засобу заохотити жінок до шлюбу. Старим воякам було дано наказа причепуритися та... справити нові смушеві шапки й по цим шапкам, при незгоді, жінкам було наказано обірати собі чоловіків. Старі вояки, що хотіли женитися, всі зусилля напружили, щоб справити кращі шапки, щоби здобути молодих жінок. Але жінок було мало, й трохи не половина старих москалів так і скоротали свій вік без шлюбу»⁶.

«Несолодко, – пише Ф. Лутай, – жилося новим поселенцям у вільних степах широкої долини річки Кінки. Первісні незаймані степи давили своєю могутністю цих поселян, злиденне озброєних найпримітивнішим хліборобським знаряддям та реманентом, до того ж, незвиклих до хліборобської праці, знесилених армійською службою»⁷.

Природньо, що складні умови господарювання, безпросвітна та гнітюча демографічна ситуація не сприяли стрімкому зростанню чисельності населення, а відтак, і поступальному розвитку краю. Справа залюднення та соціально-економічного освоєння цих обширів значно пожвавилася після переселення сюди працюючих українців з Чернігівщини та Полтавщини, здійсненого царським урядом у 1805 р. (500 чоловіків і 415 жінок)⁸ та після скасування кріпацтва у 1861-1864 рр. (1250 душ, здебільшого з Полтавщини)⁹.

² Лутай Ф. До історії заснування с. Жеребця на Запоріжжі та заселення Жеребецького району (По матеріалах для історично-статистичного опису, зібраних на підставі церковного архіву Миколаївської церкви с. Жеребця)// Краєзнавство. 1927. № 3. С. 20–24.

³ Там само. С. 20.

⁴ Там само С. 20-21.

⁵ Там само. С. 21.

⁶ Там само. С. 22.

⁷ Там само С. 20-21.

⁸ Там само. С. 23.

⁹ Там само. С. 24

Вірогідно, що сімейство Бейдиків, скориставшись такою нагодою, повернулось на свою прабатьківщину ще у першій хвилі переселенців-полтавчан. Адже достеменно відомо, що прадід майбутнього вченого Павло Мусійович (1834-1920 рр.) народився уже в с. Жеребець. Без перебільшення, з-поміж багатьох інших пращурів саме від нього на генному рівні успадкував його правнук Олександр не тільки неймовірну зовнішню схожість, подібні риси характеру, а й своєрідне сприйняття дійсності, ставлення до життя, невгамовний потяг до мандрівництва, відкриття та пізнання світу. У домашньому архіві О.О. Бейдика зберігається таке писемне свідчення про цю непересічну особистість: «Дідусь Павло Мусійович був високого зросту, худорлявий, грамотний, господарською роботою не дуже займався, навіть не успів збудувати порядошну хату, помер у «землянці», зато два чи три рази їздив на схід до Єрусалиму..., звідки потім одержував листи зовсім не релігійного характеру, що схоронялись на горищі. Сини його не ладили з батьком за його «туризм», а бабуся мирилася, як уміла збирала гроші, як казали «золотішко», і віддавала на потребу дідусеві»¹⁰.

Ще один прадід з батьківської гілки родоводу Матвій Булава також був нащадком запорозьких козаків. Більше того, один з його пращурів був козацьким старшиною і «тримав булаву», що й призвело до закріплення за його нащадками прізвища Булава. Згодом одна з онук Матвія Булави вийшла заміж за Йосипа Бейдика та стала бабусею Олександра Олексійовича¹¹. Дух згуртованості, доброзичливості та взаємоповаги панував у цій звичайній українській родині, що: «...була дружньою та благополучною. Жодних покарань дітей не практикувалось, оскільки не було за що. Кожен працював з ранку до пізнього вечора без команд і понукань. У всьому був порядок. Існувала дисципліна, про яку ніхто не говорив. Трималася вона, звичайно на повазі, приязні та любові»¹².

У 1920-х рр. ця дружня родина завдяки щоденній напруженій праці на власній землі жила у відносному достатку. Ось як життя її в цей пе-

ріод описує батько О.О. Бейдика: «Наша сім'я в той час була уже середняками, мала десятин 18 землі, 3-4 коней, пару коров, свині, вівці, кури, вимбарь, сарай; були одіті і обуті, а про їжу й говорити не стоїть: було все. Кожний рік в зиму стояв дерев'яний ящик біля дверей, або в чулані з салом і смачними ковбасами, а на горищі тушка або дві мороженої баранини, а в погрібі картопля, свіжа й квашена капуста, буряковий сік, морква, а під полом повно білих гарбузів. Купувався цукор, сухофрукта, все стояло в миснику, без заборів і ніхто його не трогав. Любили пити чай, озвар, буряковий квас, кавуни їли всю осінь. Трудилися кожний світлий день до пізнього вечора. На продаж йшла в основному пшениця, м'ясо, яйця, овчини, вовна, олія, інколи коні, телиці, вівці, телята. Так було до організації колгоспів навесні 1929 року»¹³.

З початком насильницької колективізації долі цих українців-трудолюбів було безжалюбно спаплюжено більшовицьким режимом, водночас пішли прахом родинне благополуччя та нажиті невтомною працею статки. Донедавна вільний господар дід Йосип, віддавши примусом власний землеробський реманент і худобу, змушений був майже задарма працювати в колгоспі, «куркульські» сім'ї двох його доньок нещадно розорено місцевим радянським активом і вислано на Соловки, багато близьких родичів, полишивши під страхом репресій рідні оселі, вибрались світ за очі до Сибіру, Казахстану, на «новобудови соціалізму»¹⁴. Батько О.О. Бейдика, який був свідком тих трагічних подій, з болем згадує про них: «Це був цвіт трудівника-селянина, який любив поля та умів за ними доглядати. Колгосп грошей не платив, а лише записував зароблені трудовні, на які після збору врожаю видавали півкілограма, а може трохи більше, хліба в зерні»¹⁵.

Дев'ятнадцятирічним юнаком зустрів Олексій Йосипович Бейдик початок радянсько-німецької війни, закінчив за прискореною програмою військово-училище зенітної артилерії в м. Горький (нині м. Нижній Новгород), брав безпосередню участь у бойових діях на Калінінському

¹⁰ Домашній архів О.О. Бейдика: Автобіографія Алексея Йосифовича Бейдика. С. 12.

¹¹ Там само. С. 12.

¹² Там само. С. 9.

¹³ Там само. С. 1-2.

¹⁴ Там само. С. 2.

¹⁵ Там само. С. 11.

фронті (на ділянці Вязьма- Сичівка), саме там, де радянський воєначальник Г.К. Жуков влаштував своїм військам справжню криваву бійню, гонячи їх у безперервні та бездумні масовані атаки на добре укріплені позиції противника. У цих запеклих боях, виявивши мужність і героїзм, він «у червні-листопаді 1942 р. збив 6 літаків противника; отримав контузію; 14 листопада під станцією Сичівка, у момент відбиття атаки німців був легко пораненим у ногу, після чого, не залишивши вогневої позиції, продовжував командувати та вести вогонь по повітряним і наземним силам противника... та був вдруге тяжко пораненим – осколкове поранення лівого ліктьового суглобу з переломом кісток»¹⁶. Наслідки цього тяжкого поранення не дозволили йому продовжити фронтовий шлях і болісно давались ознаки упродовж усього життя.

Мати ювіляра Неллі Василівна народилася у Москві, але відразу після заміжжя переїхала з чоловіком до Києва, де й прожила понад 60 років. До її честі, вона цілком і повністю інтегрувалася в українське етнічне середовище, всім серцем сприйняла та полюбила Україну, її культуру та традиції, досконало вивчила українську мову та залюбки нею спілкувалася, захоплювалася українською літературою, майстерно граючи на фортепіано, любила співати українських пісень.

За словами Олександра Олексійовича, «сім'я була далекою від науки», але, разом з тим, у ній панував культ книги, знань, шанобливого ставлення до історико-культурної спадщини, народних звичаїв і традицій, природного довілля. Батьки часто влаштовували для допитливого Олександра та його молодшого брата Юрія інтелектуальні ігри, пізнавальні вікторини та загадки з географії, країно- та краєзнавства, всіляко заохочуючи їх до пізнання рідного краю, своєї країни та світу.

Незабутнє враження справила на юного мандрівника його перша, оперуючи сучасною науковою термінологією, «комбінована туристична подорож» за маршрутом Київ-Херсон-Скадовськ, що він здійснив у шестирічному віці у супроводі мами. Її родзинкою, зі слів Олександра Олексійовича, окрім першого в житті подорожування потягом, польоту з Херсону до

Скадовська літаком Ан-2 (так званим «кукурузником»), знайомства з морем, була прогулянка катером на найбільший чорноморський острів Джарилгач, що назавжди став для нього справжньою туристично-краєзнавчою принадою. Світлина та зібрана власноруч колекція мушлів і досі нагадують йому про цю пригоду. Принагідно зазначимо, що свої захоплюючі дитячі відчуття та першопочаткові знання, отримані під час екскурсії українськими Мальдивами, як ще називають Джарилгач, учений-географ значно збагатив уже в зрілому віці, побувавши тут з колегами та студентами ще двічі. Згодом у своїх численних наукових працях він неодноразово відзначав виняткову рекреаційно-краєзнавчу цінність цього дивовижного клаптика української землі.

Навчався майбутній науковець у київських школах № 77 (нині Кловський ліцей), № 43 (нині спеціалізована школа № 43 з поглибленим вивченням предметів суспільно-гуманітарного циклу «Грааль»), № 171 (нині Києво-Печерський ліцей «Лідер»), де працювали потужні педагогічні колективи, що надавали учням якісні знання. З повагою та вдячністю згадує О.О. Бейдик класну керівницю, учительку географії 43-ї школи Н.В. Фейман, яка досконало знала свій предмет, цікаво та доступно його викладала, не раз організовувала пізнавальні туристично-екскурсійні та краєзнавчі заходи, була авторитетною порадицею та наставницею для своїх вихованців. У 171-й школі уроки географії неодноразово проводив відомий український географ, мандрівник і педагог Г.П. Скарлато, автор неперевершених бестселерів «Цікава географія», «Дивовижна планета Земля. Географія: таємниці та відкриття», навчальних посібників «Захоплююча географія» та «Захоплююча географія для дітей та дорослих», що удостоїлись численних перевидань в Україні та за її межами¹⁷.

Звісно, що такі мудрі та досвідчені учителі не могли не пробудити в юного Олександра тягу до знань. Його улюбленими шкільними предметами були, передусім, географія та історія, з яких завжди мав відмінні оцінки. У шкільному віці він надавав перевагу географічній, історичній, пригодницькій літературі, книгам про життя

¹⁶ Домашній архів О.О. Бейдика: Наградний лист на капітана Бейдика Алексея Иосифовича / переклад українською мовою здійснено авторами.

¹⁷ *Поветкін С.* Невідома зірка українського наукопопу. Читаймо «Цікаву географію» Георгія Скарлато: <https://shevkiyivlib.org.ua>

та діяльність видатних особистостей – вчених, митців, національних героїв, мандрівників, лідерів духу та волі. З величезним інтересом і захопленням знателюбний учень переглядав надзвичайно популярну на той час телепередачу «Клуб кіномандрівників», кінофільми про подорожування, експедиції та походи першопрохідників, наукові дослідження та відкриття Землі. Вгамовуючи свою незгасиму жагу до знань, допитливий та непосидючий школяр спільно з батьками й друзями, а переважно самостійно відкривав для себе рідний Печерськ, інші райони Києва, часто влаштовуючи пізнавальні вилазки, прогулянки та походи їхніми вулицями, архітектурними ансамблями, парками, садами тощо. Все це, на додаток до наполегливих шкільних студій, безперечно, збуджувало його бажання пізнавати світ, збагачувало знаннями, формувало світогляд, визначало майбутній фах і коло наукових інтересів.

У 1970 р. О.О. Бейдик здійснив цілком осмислений та вирішальний крок на шляху своєї майбутньої професіоналізації, він став студентом географічного факультету Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка; далі – КНУ). Кореспонденту газети «Київський університет», який брав інтерв'ю у щасливих першокурсників різних факультетів, новоявлений студент-географ натхненно заявив: «Географія – моє найбільше захоплення. З дитинства цікавився книжками про далекі мандри, про відкриття світів. Ось чому так радісно було мені дізнатися, що я зарахований на географічний факультет університету. Хочеться і самому поподорожувати, маю надію, що і на мою долю залишилося щось ще ніким не відкрите – світ такий великий»¹⁸.

Спраглий до знань і працелюбний юнак наполегливо вивчав університетські дисципліни, здійснював перші наукові дослідження, викликаючи повагу науково-педагогічних працівників і своїх однокурсників. Він просто-таки вбирав у себе інформацію, що надавали студентам такі неперевершені лектори як В.М. Юрківський, Л.І. Курило, Л.Т. Левчук, В.П. Павлова, Д.Л. Сергієнко та ін. Глибокі теоретичні знання студент-географ значно доповнив і диверсифікував низкою змістовних практик: топографічно-геодезичною у Плутичах під Києвом; комплексною з геоморфології, ґрунтознавства, ландшафтознавства, гідро-

логії та метеорології у Каневі; маршрутною краєзнавчою (теренами тодішніх радянських республік Казахстану, Киргизстану, Узбекистану, Туркменістану й Азербайджану); виробничою у Науково-дослідному і проектному інституті містобудування (м. Київ), де під керівництвом таких визнаних учених як М.М. Дьомін і Т.Ф. Панченко брав участь у територіальній організації курортних, оздоровчих і туристичних зон.

На зламі 1960-1970-х рр. у вітчизняній географічній науці почав активно формуватися такий новий її напрям як конструктивна географія. Його теоретичне обґрунтування було пов'язано з переходом географії від описово-пояснювальної методології до конструктивно-перетворювальної. У свою чергу, у рамках зазначеного напрямку виокремилася рекреаційна географія, що з плином часу стала самостійною науково-практичною складовою географічної науки. З властивим йому завзяттям і схильністю до дослідження, передусім, нових наукових напрямів і пілотних проектів, студент-третьокурсник О.О. Бейдик за ініціативи свого майбутнього наукового керівника доцента П.Г. Шищенка (згодом доктора географічних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук, декана географічного факультету та проректора КНУ, Президента Українського географічного товариства) обрав для курсової роботи тему з рекреаційної географії. Варто наголосити, що саме ця проблематика й стала головною освітньо-науково-дослідницькою траєкторією його майбутньої професійної діяльності. Уже дещо пізніше до неї також доєдналися країнознавство, туризмологія, рекреаційно-туристичне ресурсознавство, краєзнавство та практична туристично-екскурсійна діяльність.

Здібному випускнику пропонувалося вступити до аспірантури, проте дійсність, зважаючи на низку обставин, виявилася іншою. Відразу після розподілу, у 1975-1976 рр. молодий географ учителював у київській школі № 79. Крім того, П. Г. Шищенко запропонував йому викладати на громадських засадах навчальний курс «Рекреаційна географія» на вечірньому та заочному відділеннях географічного факультету КНУ, на що він із вдячністю погодився й відповів: «Для мене це велика честь!». Отже, перший трудовий рік після закінчення альма-матер виявився для учорашнього студента вкрай напруженим: у першій половині дня він проводив

¹⁸ Першокурсники року нинішнього // Київський університет. 1970. 1 вересня. С. 2-3.

Професор О. О. Бейдик з майбутніми фахівцями туристичної сфери України

уроки в школі, а увечері працював зі студентами в університеті. Але попри такий щільний графік, він достатньо успішно впорався з професійними та життєвими викликами.

Грунтовна університетська підготовка дозволила викладачу-початківцю компетентно й, головним чином, доступно та цікаво проводити уроки географії для учнів 6-9 класів, організувати змістовну позакласну роботу. Саме в шкільний період О.О. Бейдик серйозно зацікавився краєзнавчими дослідженнями, активно залучаючи до процесу пізнання рідного краю своїх вихованців. Часто після уроків або у вихідні дні вони спільно проводили польові краєзнавчі дослідження міської забудови центральної частини Києва, зокрема: вивчали історію формування вулиць, створення архітектурних ансамблів і комплексів, зведення окремих будівель і споруд, збирали інформацію про життя та діяльність їх будівничих і відомих мешканців, занотували спогади старожилів, здійснювали фотофіксацію. Захопившись дослідженням київського містобудування другої половини ХІХ – початку ХХ ст., школярі зібрали чудову колекцію тогочасної

цегли (понад 50 шт.) з оригінальними клеймами відомих заводів-виробників Адама Сніжка, Іони Зайцева, Афіногена Луньова, Якова Бернера та ін. Своєю неповторною харизмою та дослідницьким азартом молодий учитель географії буквально запалив школярство і спонукав його до краєзнавчих пошуків і розвідок. Учні щораз отримували від учителя конкретні краєзнавчі завдання та намагалися сумлінно їх виконувати. І, що найсуттєвіше, результати своїх краєзнавчих досліджень вони часто презентували на уроках. Наприклад, одним з найактивніших учасників краєзнавчих пошуків, ініційованих О.О. Бейдиком, був тодішній шестикласник, а нині відомий київський дослідник Д.Я. Вортман – автор і редактор численних публікацій з історико-краєзнавчої тематики, топоніміки, картографії. У домашньому архіві Олександра Олексійовича ще й досі зберігаються рукописні краєзнавчі зошити його талановитого учня. Їхня творча співпраця продовжувалась і в зрілі роки, свідченням чого є спільна наукова публікація в збірнику «Туристичні ресурси України»¹⁹. Як наслідок, професійне викладання свого

¹⁹ Бейдик О.О., Вортман Д.Я. Нові аспекти виявлення, систематизації та картографування архітектурно-історичних ресурсів як об'єктів пізнавального туризму// Туристичні ресурси України: збірник наукових статей. К.: Типографія ФПУ, 1996. С. 117-135.

предмету та подвижницька краєзнавча діяльність викликали повагу учительського колективу та школярів, що стало найкращою атестацією початкуючого викладача та дослідника.

Однак, попри, здавалося, цілковите адаптування до шкільного середовища, О.О. Бейдик прагнув до освітньо-наукової діяльності у вищій школі, зокрема в КНУ. У 1976 р. він, успішно склавши екзамени, вступає до аспірантури. Доволі непростим виявився вибір теми дисертаційного дослідження, оскільки аспірант вирішив спеціалізуватися в царині рекреаційної географії, де панівною на той час була наукова гегемонія московських учених, які вкрай неохоче поступалися нею нетамтешнім дослідникам. Проте, відданий своїй науковій ідеї, молодий і настирний київський аспірант не спасував перед авторитетом маститих столичних учених, поїхав до Москви, де перед основоположниками конструктивної та рекреаційної географії І.П. Герасимовим (академіком, директором Інституту географії Академії наук СРСР), В.С. Преображенським (доктором географічних наук, професором; пізніше керівником його наукового стажування) та Ю.О. Веденіним (згодом доктором географічних наук, професором) обгрунтовано виклав власне бачення тематики дисертації та концепцію майбутніх наукових досліджень. Осмисливши його аргументацію та взявши до уваги щире бажання працювати на ниві рекреаційної географії, вони після спільного з ним доопрацювання погодили тему дисертаційного дослідження, що її згодом затвердила вчена рада географічного факультету КНУ. Зважаючи на пілотний характер дисертації, що виконувалась у новій галузі географічної науки, на її підготовку пішли роки копінткої наукової праці. Етапним підсумком раннього періоду дослідницької діяльності О.О. Бейдика й об'єктивним підтвердженням його наукової зрілості став захист у 1986 р. кандидатської дисертації на тему «Структура і динаміка рекреаційного освоєння долини Дніпра в межах України».

Упродовж 1979-1990-х рр. О.О. Бейдик працював на кафедрі фізичної географії КНУ (нині кафедра фізичної географії та геоєкології), обіймаючи почергово посади асистента та доцента. Коли на зламі 1980-1990-х рр. гостро постало питання про підготовку висококваліфікованих кадрів для вітчизняної сфери туризму та її наукове забезпечення, він у 1990 р. став одним із засновників першої в Україні кафедри країно-

знавства та туризму, що й нині успішно функціонує на географічному факультеті КНУ та є провідним центром туристичної освіти.

Наступні три десятиліття О.О. Бейдик плідно працював у руслі магістральних напрямів освітньо-наукової діяльності зазначеної кафедри. Коло його професійних інтересів окреслювалось, передусім, освітнім процесом зі здобувачами вищої освіти за спеціальністю 242 Туризм (з 2022 р. – 242 Туризм і рекреація) і диверсифікованим спектром наукових досліджень з країнознавчої, рекреаційно-туристичної та краєзнавчої проблематики.

У 2005 р. він захистив докторську дисертацію на тему «Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристських ресурсів України», метою якої є розвиток методології рекреаційної географії та географії туризму, що полягає в систематизації уявлень про просторові рекреаційно-туристичні ресурси, розширенні та поглибленні поняттєво-термінологічного апарату рекреаційної географії, розробці методики аналізу рекреаційно-туристичних ресурсів території України з виходом на її ресурсно-рекреаційне

Науковий доробок професора О. О. Бейдика.

районування та паспортизацію регіонів. Наукова новизна докторського дисертаційного дослідження та низка ґрунтовних праць з означеної проблематики дає право стверджувати, що О.О. Бейдик, спільно з сімферопольським ученим, доктором географічних наук, професором І.Т. Твердохлебовим, заклав основи формування української школи рекреаційної географії. Його високий науковий авторитет підтверджує й багаторічне членство у складі спеціалізованих учених рад із захисту дисертацій у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка та Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна.

У цілому, науковий набуток О.О. Бейдика складає майже 500 праць (підручників, навчальних посібників, монографій, статей), підготовлених самостійно або у співавторстві. Серед

У печері Атлантида

Спілкування з юним краєзнавцем на туристичних стежках Карпат

них, перш за все, варто назвати: підручник для 10-го класу «Економічна і соціальна географія світу» (виданий українською, російською, угорською мовами); перший в Україні посібник для вступників до закладів вищої освіти «Географія»; «Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії»; навчальні посібники – «Географія України» (двомовний), «Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування», «Україна: стратегія розвитку національного туризму», «Рекреаційні ресурси України», «Унікальна Україна: географія та ресурси туризму», «Адаптивний туризм: передумови та перспективи розвитку, лідери Духу і Волі» та ін. Його праці виходили друком у Болгарії, Естонії, Казахстані, Німеччині, Польщі, США, на Кубі та в інших країнах, їх опубліковано англійською, іспанською, німецькою мовами.

У 2008 р. О.О. Бейдику було присвоєно вчене звання професора кафедри країнознавства та туризму. Надзвичайно влучно, дотепно та щиро на цю визначну подію відреагував доцент Е.Т. Палієнко, який ще на вступному екзамені поставив майбутньому професору «відмінно», а потім був його університетським викладачем і куратором академічної групи: «І мусив Олександр років надцять гримати дверима (я маю на увазі, бібліотек), поки став професором. Нині це справжній енциклопедист, сучасний Дідро чи Діоген, хто зна...»²⁰. Безсумнівно, таку високу оцінку його ерудиції та професійності поділяють також численні колеги та студенти.

У 2015 р. професора О.О. Бейдика було визнано кращим науково-педагогічним працівником кафедри країнознавства та туризму КНУ. У цьому контексті доцільно зауважити, що навчальна та дослідницька робота зі студентами була однією з найголовніших складових професійної діяльності Олександра Олексійовича. Сам перебуваючи у вічному пошуку істини, знань і нової інформації, здійснюючи перманентні наукові дослідження, він повсякчас залучав до цього процесу й студентство. Так, з метою активізації освітньої та науково-дослідницької діяльності здобувачів вищої освіти ним

ще за радянських часів (1988 р.) було напрацьовано та запроваджено власну рейтингову систему оцінювання знань, що залишається достатньо ефективною й донині. Творчий підхід до організації та проведення освітнього процесу зі студентами О.О. Бейдик втілював у десятках проєктів, тренінгів, інноваційних технологій та експериментів. Про факт справжньої освітньо-наукової синергії досвідченого наставника-вченого та студентів-дослідників географічного факультету КНУ свідчать їх майже 100 співавторських публікацій.

Повною мірою усвідомлюючи важливість практичної складової підготовки майбутніх фахівців, він був ініціатором, безпосереднім організатором і керівником низки практик. Неможливо, наприклад, переоцінити пізнавальне значення для студентів-географів, організованої ним в останній рік існування СРСР маршрутної практики Далеким Сходом, під час якої вони відвідали острів Сахалін, Курильські острови, досліджували узбережжя Японського моря. Прокладаючи маршрут подорожі теренами Примор'я до озера Ханка, розташованому на радянсько-китайському прикордонні, вони, зокрема, дізнавались і про заселення краю вихідцями з України, які надавали заснованим населеним пунктам назви, пов'язані з їхньою Батьківщиною: Українка, Полтавка, Чернігівка, Хорол, Прилуки, Лукашівка та ін. Незважаючи на те, що на схилі радянської доби тут уже проживали далекі нащадки українських першопоселенців, вони все ще частково зберігали звичаї та традиції українства, а їхній спосіб життя та методи господарювання різко відрізнялися від навколишніх «исконно русских поселений».

Територія України теж була густо помережаною маршрутами студентських практик, керівництво якими здійснював О.О. Бейдик. Адже зрозуміло, що ресурсний та інфраструктурний потенціал вітчизняної туристичної сфери студенти вивчали не тільки в аудиторіях, а й у процесі практичних польових досліджень. Їх географія дійсно вражає: стаціонарні бази практик КНУ в Каневі та Апшинці (Закарпаття), Карпатська Чорногора (зі сходженням на Говерлу), Шацькі озера, дельта Дунаю,

²⁰ Палієнко Е.Т. Вони – справжні географи // 35 років як один день: Серія «Випускники географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка». Том 1: Випуск 1975 року / Укладачі: Олійник Я.Б., Остапюк (Шнуренко) Ж.В., Шевченко В.О., Бейдик О.О. К.: Видавництво географічної літератури «Обрії», 2010. С. 112.

О. О. Бейдик з подвижником краєзнавчого руху, професором М. Ю. Кострицею

Кримський півострів, Асканія Нова, подільські печери й Товтри та багато ін. Значна частина практики, як правило, відводилася на туристично-краєзнавчі дослідження та розвідки, навчальні екскурсії та тренувальні походи, ознайомлення з унікальними природними об'єктами, визначними історико-культурними пам'ятками, експозиціями та фондами музеїв, етнографічними особливостями територій, структурою та функціонуванням туристичних дестинацій, виробничою діяльністю туристично-екскурсійних і готельних підприємств та ін. За підсумками практики студенти готували змістовні звіти, наукові доповіді та публікації, розробляли нові туристичні маршрути та екскурсії, писали спогади, есе і навіть поетичні твори. Олександр Олексійович якось підрахував, що загальна протяжність маршрутів практик, туристично-краєзнавчих експедицій, виїзних практичних занять, навчальних екскурсій і походів, які він проводив, складає не менше 100 тис. км, у процесі яких сотні студентів пройшли практичний вишкіл, необхідний для майбутньої професійної діяльності.

За багаторічну освітньо-наукову діяльність професором О. О. Бейдиком створено солідне навчально-методичне портфоліо, що налічує понад 20 навчальних дисциплін і практик. Передусім, варто назвати такі його авторські навчальні курси, як: «Рекреаційна географія», «Географія туризму», «Рекреаційно-туристичні ресурси», «Туристично-рекреаційні ресурси світу», «Ресурси міжнародного туризму», «Туристично-рекреаційні комплекси», «Стратегія розвитку національного туризму», «Регіональна політика розвитку туризму в Україні», «Організація адаптивного туризму», «Організація сільського (зеленого) туризму» та ін. Враховуючи значний авторитет Олександра Олексійовича в системі туристичної освіти України, його часто запрошували на умовах сумісництва викладати профільні дисципліни й до інших закладів вищої освіти (ЗВО), що здійснюють підготовку кадрів для вітчизняної сфери туризму, зокрема: Волинського національного університету імені Лесі Українки, Київського національного університету культури і мистецтва, Київського університету туризму, економіки і права,

Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького, Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та ін.

Змістовне наповнення багатьох наукових і навчально-методичних праць О.О. Бейдика ґрунтується на краєзнавчому матеріалі, що він накопичував у процесі опрацювання відповідної літератури та джерел, старанно збирав під час експедицій і практик, власних подорожів, походів і мандрівок. Після ретельного аналізу, упорядкування та систематизації набутої краєзнавчої інформації він конвертував її в низку вище зазначених праць, лекції та практичні заняття зі студентами. Головним чином, саме потреби та зміст освітнього процесу визначали його краєзнавчу спеціалізацію. У ранній період своєї освітньо-наукової діяльності він переважно працював у напрямі географічного краєзнавства, а останніми десятиліттями – туристичного краєзнавства, у становленні та розвитку якого він відіграв помітну роль. Досвідчений науковець О.О. Бейдик переконаний, що розвиток туристично-екскурсійної справи неможливий без глибоких краєзнавчих досліджень і впровадження їх у практичну діяльність туристичних підприємств, без наукових здобутків учених і краєзнавців-аматорів, тісного контакту фахівців туризму з науковими установами, ЗВО, краєзнавчими музеями, творчими спілками й об'єднаннями. Він стверджує, що взаємодія краєзнавства й туризму є цілком обґрунтованою, логічною та закономірною.

Олександр Олексійович брав участь у багатьох всеукраїнських конференціях, організованих Національною спілкою краєзнавців України та її обласними осередками, численних тематичних науково-практичних заходах, що проводили ЗВО, наукові установи та громадські організації, де оприлюднював результати своїх туристично-краєзнавчих пошуків. Тривалий період він працював у складі редколегій наукових збірників «Туристично-краєзнавчі дослідження» Інституту туризму Федерації профспілок України, «Велика Волинь» Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, газети для вчителів географії «Краєзнавство. Географія. Туризм». До речі, на шпальтах останнього видання ним опубліковано щонайменше два десятка статей відповідного тематичного спрямування, що характеризує його не

тільки як краєзнавця-дослідника та цікавого дописувача, а й діяльного популяризатора туристично-краєзнавчих знань.

Багатолітня активна участь О.О. Бейдика у краєзнавчому русі пов'язала його дружніми стосунками, діловими контактами та творчим спілкуванням з такими подвижниками краєзнавства, як М.Ю. Костриця (1942-2014 рр. м. Житомир), Л.А. Проценко (1927-2000 рр. м. Київ), О.І. Лугова (1928-2022 рр. м. Київ), Р. В. Маньковська (м. Київ), О. С. Булига (м. Рівне), Т. Т. Зварич (м. Броди), І.Л. Савицький (с. Городківка на Житомирщині), П. С. Скавронський (м. Бердичів), М.П. Сохацький (м. Борщів) та ін.

Усе своє свідоме життя професор О.О. Бейдик був завзятим туристом. Виплеканий ще з дитинства потяг до відкриття рідного краю, України та світу, його світоглядна сутність і непосидючий характер безупинно кликали у дологу, на туристичні маршрути та стежки. Не

Ветерани краєзнавчого руху
(Т. Т. Зварич та О. О. Бейдик)

буде перебільшенням твердження, що практична туристично-екскурсійна діяльність складає важливий сегмент його життєвих і професійних пріоритетів. Він, на нашу думку, ніколи не був суто аудиторним викладачем і кабінетним ученим. Звичайно, подорожував Олександр Олександрович і для задоволення власних пізнавально-гедоністичних інтересів, але головним мотиваційним чинником завжди було бажання досягнути багатогранність туризму, зрозуміти його глибинний зміст, постійно «тримати руку на пульсі» актуальних подій, явищ і процесів, що відбуваються у цій динамічній сфері людської діяльності. Набутими знаннями та практичним досвідом він щедро ділився зі своїми колегами та студентами.

Досконало володіє О.О. Бейдик і технологічним процесом виробництва інноваційного конкурентоспроможного туристично-екскурсійного продукту. Зокрема, він є автором-розробником навчальної екскурсії одним з центральних районів Києва «Липки історичні», яку філігранно проводив для майбутніх працівників туризму. Значний інтерес для киян і гостей столиці являє собою його авторська екскурсія «Київська стріла», що немов би «нанизує» на себе атрактивні історико-культурні пам'ятки, архітектурні споруди, природні об'єкти за маршрутом Бесарабський ринок – західні околиці Києва.

Надзвичайно широким є видовий спектр його подорожувань і походів теренами України. Найпаче схильним був професор О.О. Бейдик до занять активними видами туризму, про що свідчать, наприклад: водний похід на байдарках р. Уборть, сплав на катамаранах рр. Дністер і Південний Буг; спелеопоходи подільськими печерами Атлантида, Млинки, Озерна, Оптимістична (найдовша за протяжністю в Європі та найдовша в світі у гіпсових породах); пішохідні походи Кримом і Карпатами (з літнім і зимовим сходженнями на найвищу вершину України – г. Говерла), лижні та гірськолижні маршрути та ін. Він виконав вимоги рівня «Альпініст України»²¹ та практичні норми для нагородження значком «Турист України». Автори статті особисто підтверджують туристичну активність

Олександра Олександровича, оскільки неодноразово брали участь у спільних туристично-екскурсійних заходах.

Уже в доволі зрілому віці невгамовний учений долучився ще й до повітроплавального туризму. Він неодноразово здійснював польоти на повітряній кулі, організовані його братом Юрієм Бейдиком – одним з найавторитетніших українських повітроплавців і засновників вітчизняного туристичного повітроплавання, автором/співавтором кількох рекордів, занесених до Книги рекордів України. Більше того, О.О. Бейдик брав безпосередню участь у встановленні рекорду з пасажиропідйомності, коли в корзині повітряної кулі одночасно перебувало 34 особи²². Часом він навіть консультував повітроплавців щодо краєзнавчого наповнення маршрутів їх подорожей, зокрема, над Київщиною.

Свою першу зарубіжну подорож майбутній науковець здійснив ще студентом, коли у 1975 р. став переможцем всесоюзної вікторини «Чи знаєш ти Угорщину?». Усього ж, він відвідав понад 60 країн Європи, Азії, Африки. «Хрест» його подорожувань (крайні географічні точки маршрутів) складає: акваторія Баренцевого моря – Сінгапур, м. Агадір (Марокко) – Тихоокеанське узбережжя Камчатки. Оцінюючи роль, місце та значення подорожувань і мандрівництва у своєму житті та життєдіяльності суспільства, він зазначав: «Будь-яка подорож – потужний чинник пізнання та творчого розвитку особистості. Від сходження на невеликий курган в околицях свого села до тривалої за часом і вражаючої за відстанню мандрівки континентами й океанами – все живить розум, серце та душу, все лягає культурним і науковим шаром до надбань особистості або людської цивілізації»²³.

Приємно зазначити, що й нині О.О. Бейдик сповнений енергії, сил і завзяття для реалізації креативних ідей на освітньо-науковій та туристично-краєзнавчій нивах. З 2021 р. й донині він обіймає посаду професора кафедри географії та туризму Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Необхідно наголосити, що з початком

²¹ Бейдик О.О. Зимове сходження на Говерлу – 2009 // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2009. № 36 (617). С. 6-9.

²² Бейдик О. Монгольף'єр над Україною: [повітроплавальний туризм] // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2011. № 12 (689). С. 22–24.

²³ Домашній архів О.О. Бейдика: Рукопис статті «Використання особистих вражень від подорожей світом при викладанні дисципліни «Туристичне краєзнавство»». – С. 1.

повномасштабної агресії російської воєнщини проти нашої країни та тимчасової окупації Мелітополя університет продовжує здійснювати освітньо-наукову діяльність на підконтрольній території України.

У грізний для Батьківщини час громадянин і вчений О.О. Бейдик займає чітку патріотичну позицію. Так, у своєму виступі на міжнародній науково-практичній конференції «Регіон – 2022: стратегія оптимального розвитку», що відбулась 24 листопада 2022 р. у прифронтовому

Харкові, він перед численним науковим загалом обґрунтував власне принципове уявлення про внутрішні та зовнішні чинники неодмінної перемоги України в екзистенційному протистоянні з «руським миром»²⁴.

Вітаючи професора О.О. Бейдика з ювілеєм, науково-освітянська та туристично-краєзнавча спільнота висловлює щире побажання здорового й активного довголіття, творчого натхнення, значних звершень у професійній діяльності, відкритті незвіданих туристичних обривів!

References

1. Beidyk O. O. (2009). Zymove skhodzhennia na Hoverlu – 2009. *Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm*, 36 (617), 6-9. [in Ukrainian].
2. Beidyk O. (2011). Monhoflier nad Ukrainoiu: [povitroplavalnyi turyzm]. *Kraieznavstvo. Heohrafiia. Turyzm*, 12 (689), 22–24. [in Ukrainian].
3. Beidyk O. O., Vortman D. Ya. (1996). Novi aspekty vyivlennia, systematyzatsii ta kartohrafuvannia arkhitekturno-istorychnykh resursiv yak ob'ektiv piznavalnoho turyzmu. *Turystychni resursy Ukrainy: zbirnyk naukovykh statei*. K.: Typohrafiia FPU, 117-135. [in Ukrainian].
4. Lutai F. (1927). Do istorii zasnuvannia s. Zherebtsia na Zaporizhzhii ta zaselennia Zherebetskoho raionu (Po materiialakh dlia istorychno-statystychnoho opysu, zibranykh na pidstavi tserkovnoho arkhivu Mykolaiivskoi tserkvy s. Zherebtsia). *Kraieznavstvo*, 3, 20-24. [in Ukrainian].
5. Povietkin Ye. Nevidoma zirka ukrainskoho naukpopu. Chytaimo «Tsikavu heohrafiuu» Heorhiia Skarlato. URL: <https://shevkiyivlib.org.ua> [in Ukrainian].
6. Lutai F. (1927). Do istorii zasnuvannia s. Zherebtsia na Zaporizhzhii ta zaselennia Zherebetskoho raionu (Po materiialakh dlia istorychno-statystychnoho opysu, zibranykh na pidstavi tserkovnoho arkhivu Mykolaiivskoi tserkvy s. Zherebtsia). *Kraieznavstvo*, 3, 20-24. [in Ukrainian].
7. Paliienko E. T. (2010). Vony – spravzhni heohrafy. 35 rokiv yak odyen den: Seriiia «Vypuskyky heohrafichnoho fakultetu Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka». 1(1975) / Ukladachi: Oliinyk Ya. B., Ostapiuk (Shnurenko) Zh. V., Shevchenko V. O., Beidyk O. O. K.: Vydavnytstvo heohrafichnoi literatury «Obrii», 112. [in Ukrainian].
8. Pershokursnyky roku nynishnoho. (1970). Kyivskiy universytet, 2-3. [in Ukrainian].
9. Povietkin Ye. Nevidoma zirka ukrainskoho naukpopu. Chytaimo «Tsikavu heohrafiuu» Heorhiia Skarlato. URL: [HYPERLINK "https://shevkiyivlib.org.ua/"https://shevkiyivlib.org.ua](https://shevkiyivlib.org.ua/) [in Ukrainian].

²⁴ Бейдик О.О. Регіони України в період екзистенційних викликів: структурно-логічне моделювання та аналогії // Регіон – 2022: стратегія оптимального розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 24 листопада 2022 р.) / Гол. ред. колегії Л. М. Немець. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 8-131.